

YEME PRATİKLERİ ÜZERİNDEN (YENİ?) ORTA SINIF(LAR)I ANLAMAYA ÇALIŞMAK*

Erhan AKARÇAY**

Özet

Bu çalışma, Eskişehir’de tüketim alışkanlıklarını ve dışarıda yeme-içme olgusunu orta sınıf üzerinden, gıda ve beslenme sosyolojisinin sınırlılıkları içerisinde anlama çabası yürütmektedir. Orta sınıf, üretim araçları karşısındaki konumundan ziyade tüketim potansiyeli üzerinden ele alındığında, orta sınıfın yeni kapitalizm koşullarında en önemli kaygısının istikrarlı bir toplumsal yapı ve sağlam bir “gelecek garantisi” olduğu görülmektedir. Orta sınıf kendisini tüketim üzerinden var etmektedir. Tüketimin sürekli hale getirilebilmesi için belirsizliğin, istikrarsızlığın ve güvencesizliğin ortadan kaldırılması gerekir. Eskişehir’de örneklem dâhilinde görüşülen orta sınıf için dışarıda yemek yeme sıradanlaşan gündelik bir pratik haline gelmiştir. Orta sınıf çalışma koşullarından dolayı öğle yemeklerini bir zorunluluk seçimi olarak gerek kurumsal yemekhanelerde, gerekse firmaların sağladığı yemek kartlarıyla, gerekse anlaşmalı olunan lokantalarla çözmektedir. Akşamları dışarıda yemek ise aile etkinliği, yakın arkadaş çevresi ile sosyalleşme, eğlence ve “beslenme” gibi birtakım nedenlerle yapılan bir gündelik pratiktir. Eskişehir’de orta sınıf, dışarıdaki yemek mekânlarında diğer sınıfsal pozisyonlardan farklılaştırarak kendini “özel” hissetmek istemektedir.

Anahtar Sözcükler: *orta sınıf, gıda ve beslenme sosyolojisi, yemek sosyolojisi, dışarıda yemek, beslenme.*

TRYING TO UNDERSTAND THE (NEW?) MIDDLE CLASSES VIA EATING PRACTISES

Abstract

This study attempts to understand middle class consumption patterns, particularly eating out phenomenon in the limits of sociology of food and nutrition. Middle class, when its position towards consumption is evaluated rather than means of production; it is clearly seen that steady “future expectation” and consistent social structure are main concerns of middle

* Bu makale Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji anabilim dalı doktora programında Mayıs 2014’te savunulan doktora tezinden derlenmiştir. Söz konusu tez çalışması Anadolu Üniversitesi BAP Komisyonu’na kabul edilen 1205E084 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Ayrıca bu metnin farklı bir versiyonu 20-21 Ocak 2016 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından düzenlenen “Orta Sınıflar ve Sosyal Hareketlilik Çalıştayı”nda bildiri olarak sunulmuştur. Bulgular kısmındaki bazı bölümler Yemek ve Kültür dergisinin 43. sayısında yayınlanan “Orta sınıf ne tüketiyor? Dışarıda ne yiyor? Ne içiyor?” makalede kullanılmıştır.

**Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

İletişim: eakarçay@anadolu.edu.tr

class under the “new capitalism” conditions. For middle class, consumption needs to be constant which is how this particular class brings into existence itself uncertainty, instability and precarity to be annihilated. In Eskişehir, middle class members are interviewed. For middle class, eating out become an ordinary everyday practice. Because of middle class’ working conditions, its members have their lunches as a result of taste of necessity whether in cafeterias, or contractual restaurants by paying with dining cheques and cards. Eating out at nights turns out a family activity, close friends gathering that is being socialized, entertainment and “foodtainment” as part of an everyday practice. Middle class’ in Eskişehir desire to be “special” and prefers eating out spaces in order to distinct its class differences.

Keywords: *middle class, sociology of food and nutrition, sociology of food, eating out, foodtainment.*

Sınıf? Orta Sınıf? En İhtilafli Sosyolojik Kavram(lar)

Genel anlamda tüketim pratikleri açısından değerlendirildiğinde kapitalizmin, tüketimine en çok güvendiği iki sınıf olan üst sınıf ve orta sınıf sosyolojik ve tarihsel olarak anlamlıdır. Geleneksel Marksist şemadan bakıldığında üretici pozisyonları itibariyle değerlendirmeye alınsa da çağdaş sosyolojik tartışmalarda üst ve orta sınıfın tüketim potansiyeli üzerinden pek çok çalışmanın varlığı ortadadır. Çalışmanın temel sorunsalı olan orta sınıfın yemek pratikleri, dışarıda yemek örüntüleri açısından üst sınıf, orta sınıf ve alt sınıf tanımlarının ve tartışmalarının önemi yadsınamaz. Sosyolojideki sınıf tartışmalarının tümünü burada yansıtmak çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu yüzden tüketim ekseninde genel anlamda toplumsal sınıfların konumlarını anlamak önem arz etmektedir. Stephen Edgell’e (1998, s. 48) göre sınıf kavramı sosyolojideki en ihtilafli kavramlardan biridir. Sınıf kavramı aynı zamanda, en çok başvurulan, önem verilen öte yandan en “tarafli” kullanılan kavramlardandır. Bu nedenle sınıf kavramının kullanımında ne kastedildiği ve sınıfın nasıl ölçüleceği açıkça belirtilmelidir (Edgell, 1998, s. 48).

Sosyolojide genel olarak egemen sınıf ve alt sınıf arasında yer alan ara sınıfın ne olduğuna dair uzlaşamama durumu halen bir tartışma konusudur. Özellikle 20. yüzyıl boyunca genişleyen ara sınıfın, genel kabul gören kavramsallaştırmayla ve Daniel Bell (*The Coming of Post Industrial Society-1973*) ve Alain Touraine (*The Post Industrial Society-1971*) gibi sosyologların sanayi sonrası toplum kuramlarının ileri sürdüğü gibi “orta sınıf”ın, diğer iki sınıfsal yapının ortasında kalması, üst sınıftan doğal

olarak daha fazla genişlediği düşünülmektedir. Orta sınıf sanayi sonrası toplum kuramlarında profesyoneller, yöneticiler, büro çalışanları gibi hizmet sektöründe çalışanları kapsamaktadır. Dolayısıyla bu orta sınıf “hizmet sınıfı” olarak da tanımlanabilmektedir. Bu bakımdan orta sınıfı kavrayabilme meselesi “çağdaş sosyolojideki en zorlu konulardan biri” (Abercrombie ve Urry, 1983, s. 1’den akt. Edgell, 1998, s. 72) olarak kabul edilir. Ara sınıfın nasıl tanımlanacağı, hangi pozisyona yerleştirileceği sosyoloji içerisinde bir muammadır. “Orta sınıf meselesi” Balaban’a göre (2013, s. 15) en yalın haliyle burjuvazi ile proletarya dışındaki sınıfların belirlenmesindeki güçlükten kaynaklanmaktadır. Farklı sermaye birikim süreçleri üzerinden orta sınıfı bir yerde konumlandırmak güç bir uğraştır; zira ABD ve SSCB’deki orta sınıf katmanlarının varlığını kanıtlama çabası Balaban’ın vurguladığı Nixon ve Kruşçev arasındaki *Mutfak Tartışması* ile gündeme gelmiştir (Balaban, 2013, s. 17). Bu tartışmada Sovyet yurttaşlarının “orta sınıflaşma” arzusu içinde oldukları, tıpkı ABD’deki gibi büyük arabalara binmek, büyük evler olmasa da apartman dairelerinde oturmak, büyük biftekler yemek istedikleri iddia edilmiştir (Balaban, 2013, s. 17).

Orta sınıflar “küçük burjuvazi”, “beyaz yakalı”, “kafa işçisi” sınıflar olarak bilinmektedir (Edgell, 1998, s. 72).¹ Beyaz yakalı yeni orta sınıf, toplumsal tabakada genellikle mesleki konumlarına göre yer alırlar; yeni orta sınıf içindeki mesleklerde gerekli olan vasıflar/beceriler endüstriyel iş bölümünde belirli fonksiyonları yerine getirirler. Gelir kaynakları açısından yeni orta sınıf meslekleri sınıf konumu, prestij, statü konumu ve güç/iktidar ile ilişkilidir (Mills, 1995, s. 197). Bourdieu’ye göre (2012b, s. 370-371) “meslek genel olarak toplumsal uzaydaki konumun iyi ve ekonomik bir göstergesidir ve meslekî etkiler hakkında, yani işin içeriğinin, çalışma ortamının, kültürel ve örgütsel özelliklerinin etkileri hakkında değerli bir bilgi kaynağıdır.” Kimi zaman da “sınıflı toplumlarda orta sınıfların kapladığı alan, iki asıl sınıfın arasındaki dolgu malzemesi

¹ Tekil, homojen, zamansal olarak özellikleri sabit kalabilen bir orta sınıf tanımlanamadığı, çoğu zaman ve pek çok kuramcı tarafından da orta sınıf(lar) olarak farklı tanımlamalar yapıldığı için orta sınıf kullanımı bazen sorunlu olabilmektedir. Hatta farklı yaklaşımlar orta sınıf(lar)ı kendi içinde gelir ve eğitim seviyesine göre alt-orta, orta ve üst-orta sınıf(lar) şeklinde üçe ayırmaktadır. Bu nedenle bu çalışma çerçevesinde kimi bölümlerde orta sınıf tek, homojen, sınırları belli net bir sınıfa tekabül eden bir kavram olarak, kimi bölümlerde ise çoğul kullanımı tercih edilecektir.

olarak düşünülür. İyice zenginleşerek burjuvazi tarafına düşecek orta sınıf katmanları gibi, üretim süreçlerindeki rolleri ve statülerindeki kayıplarla proletaryanın safında kalacak orta sınıf katmanları mevcut kabul edilir” (Ünüvar, 2010, s. 14). Arslan (2012, s. 57) orta sınıf(lar)ın kendi içinde farklı katmanlara sahip olduğunu vurgulamıştır. Yazara göre orta sınıf kendi içinde farklı düzeylerde katmanlaşmakta, katmanlar da birbirinden ayrılmaktadır (Arslan, 2012, s. 57). Dolayısıyla oldukça heterojen bir yapıya sahip orta sınıfın tanımlanması, sınırlarının belirlenmesi son derece güç bir sosyolojik uğraştır. Birkaç ya da az sayıda işçi istihdam eden, kendi hesabına çalışan küçük burjuvazi de, yalnızca profesyonel emeklerini, vasıflarını ya da kafa emeklerini kullanan beyaz yakalı çalışanlar da bu sınıf içerisinde yer alabilmektedir. Ancak genellikle kol emeği ve kafa emeği üzerinden yapılan ayrımla geleneksel işçi sınıfı ile orta sınıf ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada “eski” girişimci orta sınıf ile “yeni orta sınıf” arasındaki temel farkları belirlemek gerekmektedir. “Eski” girişimci orta sınıf üretim araçlarının aynı anda hem sahibi, hem de çalıştırıcı olmaları ve bazen de başkalarını istihdam etmeleri (Edgell, 1998, s. 73) bakımından kayda değerdir. Yeni orta sınıf ise beyaz yakalı işçilere tekabül etmektedir (Edgell, 1998, s. 76). Yeni orta sınıf gerek Marx’ın gerekse Weber’in ele alışında “kalifiye olmayan sıradan beyaz yakalılar kesimi ile kalifiye uzmanlar kesimine” ayrılmıştır (Edgell, 1998, s. 77). Daha önce belirtildiği gibi küçük burjuvazi olarak da tanımlanan orta sınıf pratik bireysellik ile kuramsal bireysellik arasında bir yerde sıkışmıştır (Pinçon ve Pinçon, 2012, s. 120). Yazarlara göre “küçük burjuvazi, grupları ve determinizmi yadsıyarak, bireysel özgürlüğün üstünlüğünü olumlayarak, hepsi ortak mirasçı olan ya da çocuklarını mirasçı olmaya hazırlayan kişiler için kişisel başarının yakıksız bir şey olduğu fikrindeki büyük burjuvazinin karşısında yer alır” (Pinçon ve Pinçon, 2012, s. 120). Yeni orta sınıf modern toplumda yeniden biçimlenen iş bölümü çerçevesinde eğitim, beceri, bilgi gerektiren işleri yaptıkları için sahip oldukları vasıflar itibarıyla vazgeçilemez konumdadırlar; işveren olmasalar da zihinsel emekleri karşılığında ödüllendirilerek daha fazla sorumluluk alarak, karar verici pozisyonlarda yer almaktadırlar (Keyder, 2013b, s. 1).

Yeni orta sınıfın, beyaz yakalı işleri yapmada kalifiye ve kalifiye olmayan şeklinde ayrıştırılmasının esasen bürokratikleşen büro işlerinin sıradanlaşmasıyla ilgisi bulunmaktadır. Şimşek (2005, s. 14) yeni orta sınıfın “kalifiye olmayan sıradan beyaz yakalılar kesimi” ile “kalifiye

uzmanlar kesimi” şeklinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, orta sınıfın farklı türde beyaz yakalı işleri yaptığı genel kabul görmektedir. Bu bağlamda kol emeği gerektirmeyen belirli bir işte uzmanlaşmışlardır. Kol emeği ile çalışan mavi yakalı işçilere göre belli düzeyde özerk çalışma alanları bulunsa da “çalışma şartlarının sınırları yöneticilerle, üst-düzyer teknik profesyoneller tarafından çizilir ve başkaları tarafından denetlenirler. Performansları gözlemlenir ve genellikle genel üretim maliyeti çerçevesinde değerlendirilirler. Genellikle yüksek olan maaşlarına ve kol işçilerine göre daha iyi olan çalışma koşullarına rağmen, mülkiyet fonksiyonundan dışlanmışlardır” (Scase, 2000, s. 31). Ancak bu duruma karşın beyaz yakalı olarak tanımlanan yöneticiler ve profesyoneller üretim araçlarına sahip olmasalar da toplumsal iş bölümü içinde gerçekleştirdikleri rollerden dolayı iktidar ilişkilerini, burjuva egemenlik anlayışını yeniden üreten toplumsal gruplar olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2005, s. 15). Modern anlamda büyük-ölçekli fabrikanın ilk ortaya çıkışından bu yana beyaz-yaka ve mavi-yaka işler arasında bir uçurum oluşmuştur; bu durum aynı zamanda iş bölümünde aldıkları görevler bakımından “el-emeği olan” ve “el-emeği olmayan” ayrımı ile de ortaya çıkabilir (Giddens, 1999, s. 234). Ancak Giddens, sınıfı bir grup bile olmadığı şeklinde ortaya koyar ve sınıf kavramının “müştereken paylaşılan pazar kapasiteleri seviyeleri üzerinde temellenen bir yapılaşma biçimleri kümesine” işaret ettiğini belirtir. Bunun da “çağdaş kapitalist toplumlardaki orta-sınıf konumuna ayrı bir kuvvet atfettiğini, orta-sınıf bireylerinin berrak bir sınıf kimliği anlayışına sahip olmadığını, sendikalaştıklarında bile, niteliksel olarak herhangi bir çatışma bilinci biçimine kendilerini kaptırmadıklarını” belirtmektedir (Giddens, 1999, s. 247-248). Aslında mesele orta sınıfın nasıl konumlandırıldığı ile ilgilidir.

Ortodoks Marksist bakış açısına göre toplumda yer alan sınıflar, üretim ilişkileri üzerinden tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle üretim araçlarına sahiplik yani mülkiyet ilişkileri üzerinden bir sınıfsal pozisyon belirlenmektedir. Kafa emeği, beyaz yakalı işlerin gelişmesinden sonra Giddens’a göre Marksist yazarlar toplumda beliren “yeni orta-sınıf”ı ikiye ayırmışlardır: “Çünkü bu sınıf, konumu, üyelerinin bakış açısı ve tutumlarının mülkiyet ilişkileri bakımından yorumlanamamasından dolayı, kesinlikle gerçek bir sınıf değildir... Küçük bir azınlık hâkim-sınıf içine girecek belki, ama mülksüzlük durumlarında bir değişiklik olmadığı müddetçe beyaz-yakalı işçilerin çoğunluğu ‘proleterleşmiş’ olacaktır”

(Giddens, 1999, s. 248). Giddens’in haklı olduğu nokta, kapitalizmin kendini farklı biçimlerde yeniden ürettikçe bugün beyaz yakalı olarak sınıflandırılabilir işlerin sayısında ve çeşitliliğinde artış görülmektedir. Gerçekten de orta sınıf içinde çeşitlilik, farklılık bulunmakta; tam da bu nedenle orta sınıf homojen bir sınıfsal yapı arz etmemektedir. Dolayısıyla orta sınıfın kendi içinde farklı katmanlara sahip olduğu bir gerçektir. Yine de orta sınıfın zaman içinde kapitalist değişimle birlikte proleterleşeceği ve sınıf bilinci açısından işçi sınıfı ile birlikte hareket edeceği, sendikal anlamda ortak mücadele ve çatışma içine gireceği beklentisi ve öngörüsü Giddens’in (1999, s. 248) ifade ettiği gibi, bir türlü gerçekleşmemektedir. Öte yandan, orta sınıfı işçi sınıfından ayıran en temel özelliklerden biri olan “gelecek garantisi”, “yeni kapitalizm kültürü” ve koşullarında yerini belirsizliğe, güvencesizliğe ve “işe yaramazlık kâbusu”na (Sennett, 2009a) bırakmaktadır. Üretim araçları karşısındaki konumu içerisinden değil de tüketim potansiyeli üzerinden ele alındığında orta sınıfın özellikle yeni kapitalizm koşullarında en önemli kaygısı istikrarlı bir toplumsal yapı ve sağlam bir gelecek yani yukarıda da belirtildiği gibi “gelecek garantisi”dir. Dolayısıyla tüketimin sürekli hale getirilebilmesi için belirsizlik, istikrarsızlık ve güvencesizliğin ortadan kaldırılması gerekir. Üstelik bu çalışmanın odağında yer alan gıda ve yemek tüketimi gibi “toplumsal iştah”ın belirleyici olduğu bir alanda insanların sınıfsal pozisyonları tüketim alışkanlıklarını belirleyebilmektedir.

Marksist Perspektiften Orta Sınıf

Karl Marx’ın sınıf teorisinde kabaca iki temel sınıf bulunmaktadır: Proletarya (işçi sınıfı) ve burjuvazi (kapitalist sınıf). Bu iki sınıf arasında bulunan küçük burjuvazi (*petty bourgeoisie*) zaman içinde işçi sınıfına dâhil olarak burjuvaziye karşı devrimi gerçekleştirerek üretim araçlarına sahip olacaktır. Marx’ın öngöremediği bu iki sınıf arasında yer alan küçük burjuvazinin zaman içinde işçi sınıfına dâhil olmak bir yana daha da genişlemesi olmuştur. Marx’ın yaygın bir şekilde eleştirildiği nokta, küçük burjuvazinin öneminde bir azalmayı öngörmüş olmasına karşın; memur, teknisyen, yönetici ve muhasebeci, avukat, öğretmen, teknoloji uzmanı vb. profesyonel çalışanların yükselişini öngörememesidir (Urry, 1996, s. 245). Urry bu konuda Marx’a haksızlık yapıldığını, çünkü Marx’ın sonra kaleme aldığı eserlerinde orta sınıfa ilişkin değinilerinin olduğunu belirtmektedir

(Urry, 1996, s. 245-246). Marx'ın Engels ile birlikte 1848 yılında kaleme aldıkları Komünist Manifesto'da orta sınıfa şu satırlarda değinmektedir:

Orta sınıfın alt katmanları -küçük çapta ticaretle uğraşanlar, dükkancılar, ve genellikle emekli olmuş esnaflar, zanaatçılar ve köylüler- bütün bunlar, kısmen kendi küçük sermayelerinin modern sanayinin işletildiği ölçek bakımından yetersiz kalması ve büyük kapitalistlerle rekabette yenik düşmesi yüzünden, ve kısmen de bunların özel hünelerinin yeni üretim yöntemleri karşısında değerini yitirmesi yüzünden, giderek proletaryaya karışıyorlar. Böylece proletarya, nüfusun tüm sınıflarından oluşuyor... Alt-orta sınıf, küçük imalatçı, dükkancı, zanaatçı, köylü, bütün bunlar, orta sınıfın parçaları olarak varlıklarını yok olmaktan kurtarmak için, burjuvaziye karşı savaşırlar. Bunlar, şu halde, devrimci değil, tutucudurlar. Hatta gericidirler, çünkü tarihin tekerleğini gerisin geriye döndürmeye çalışırlar. Kazara devrimci olsalar bile, proletaryaya katılmak üzere olduklarından ötürü böyledirler; şu halde, o andaki çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını korumakta, proletaryanın bakış açısını edinmek için kendilerinininkini terk etmektedirler (Marx ve Engels, 1998, s. 19-20, 23).

Geleneksel sınıf yapısının açıklanmasında esas alınan ikili kavrayışta işçi sınıfı ve kapitalist (burjuvazi) sınıf(ı) arasında kalan orta sınıf pek önemsenmez ve geçici bir sınıf olarak değerlendirilir. Marx ve Engels'in orta sınıfın proletaryaya dâhil olacağı öngörüsü Ortodoks Marksizm kavrayışı içinde pekişmiştir. Beyaz-yakalı işçiler [orta sınıflar] proletarya olarak görülürler ve bu nedenle de potansiyel olarak devrimci kabul edilirler (Burris, 1995, s. 18). Dolayısıyla Marx'ta orta sınıfın zaman içinde işçi sınıfına dâhil olacağı öngörüsü Marx'ın kapitalizm eleştirisini yaptığı tarihsellikte anlamlıdır. Ancak günümüzde bir hayli karmaşıklaşan, başkalaşan yeni kapitalizm kültüründe üretim ilişkileri görünmez olmuş, sınıf ilişkileri katmanlaşarak belirsizleşmiştir. Bu nedenle de sınıfa bakarken, orta sınıfı değerlendirirken yeni kavramlara, yeni bakış açılara ve dolayısıyla yeni tartışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Poulantzas'ta Orta Sınıf

Geleneksel Marksist bakış açısına yeni açılımlar getiren önemli kuramcılar bulunmaktadır. Neo-Marksist gelenek içinde yer alan Nicos Poulantzas'a göre toplumsal sınıf "... bir bütün olarak emeğin toplumsal paylaşımındaki

yeri ile tanımlanır. Bu, politik ve ideolojik ilişkileri içerisinde barındırır... Bir toplumsal sınıf, sınıf belirlenimleriyle tanımlanmış olan çıkarlarıyla hiçbir ilişkisi olmayan bir sınıf konumu alabilir” (Poulantzas 1975’ten akt., Becker, 1989). Poulantzas yeni küçük burjuvaziyi ekonomik, siyasal ve ideolojik olmak üzere üç kriter üzerinden değerlendirir (Wacquant, 1992, s. 44). Poulantzas (1973), küçük burjuva sınıfı olup olmadığı noktasında ya da küçük burjuvazi (*petty bourgeoisie*) ile ilgilenirken, siyasal ve ideolojik kriterlere göndermede bulunmak gerektiğini belirtir (s. 37). Küçük burjuvazi içinde iki geniş grubun üretim içindeki pozisyona göre yer aldıkları düşünülür: Birincisi sayıca azalan, küçük-ölçekli üreticileri, küçük tüccarları içeren “geleneksel” küçük burjuvazi; ikincisi ise tekelci kapitalizm içinde artma eğiliminde olan “yeni” küçük burjuvazi. Yeni küçük burjuvazi üretken olmayan, artı-değer yaratmayan ücretli işçilerdir (Poulantzas, 1973, s. 37; Poulantzas, 2008, s. 330). Poulantzas üretken olan ve üretken olmayan emek ayrımı yapmakta ve bu anlamda yeni küçük burjuvazinin işçi sınıfına dâhil olmadığını belirtir. Poulantzas (2008), ayrıca ücretli ve maaşlı çalışanlar arasında bir ayrım olduğunu, siyasal ve ideolojik kriterler çerçevesinde yeni küçük burjuvazi tanımının geliştirilmesi gerektiğini, zira işçi sınıfına dâhil olmayan maaşlı çalışanların, başkaca teorisyenler tarafından adlandırıldığı gibi “*strata*” yani katman olamayacağını vurgulamıştır. Çünkü toplumsal “katman” olarak bir kategorinin belirli, görelî olarak özerk sınıf çıkarlarının olmadığını savunmuştur (Poulantzas, 2008, s. 325). Ancak yeni küçük burjuvazi olarak tanımladığı üretken olmayan maaşlı işçilerin belirli bir sınıf durumu bulunmaktadır (Poulantzas, 2008, s. 327). Sonuç itibarıyla Poulantzas’ın önemi geleneksel küçük burjuvazi ile yeni küçük burjuvazi arasındaki farkı üretim araçları içerisinde aldıkları pozisyonlara göre, üretken olan ve üretken olmayan şeklinde konumlandırmasındadır. Bu nedenle yeni küçük burjuvazi günümüz yeni orta sınıfına karşılık gelmektedir. Zira yeni orta sınıf da tıpkı yeni küçük burjuvazi gibi üretken olmayan, artı-değer üretmeyen ücretli çalışanlardır.

Wright’ta Orta Sınıf

Bir diğer önemli Neo-Marksist Erik Olin Wright’a göre sınıf yapılarını anlayabilmek için sömürü ilişkilerine bakmak gereklidir. “Sömürünün nedeni üretim araçlarının özel mülkiyeti, devlet kurumları üzerindeki egemenlik ve özel becerileri elinde bulundurma olan üretimin eşitsiz

dağılımında görülür. Kurumsal varlıklar (yöneticiler ve yetkililere prototip olarak ait olan) ve yetenek varlıkları (prototip olarak uzmanlara ait olan) yeni orta sınıfın konumunu tanımlar” (Becker, 1989). Wright’a göre bu konumlar çelişkili sınıf konumlarıdır. Tüm sınıf ilişkilerinde çelişkili sınıf konumları söz konusudur; çünkü özü itibariyle sınıf ilişkileri antagonistiktir ve çelişkili sosyal ilişkilerdir (Wright, 1982, s. 113). Bu açıdan değerlendirildiğinde ücretli çalışanlar kapitalist anlamda sömürülmektedirler. Yeni orta sınıf gerçek anlamda üretici olan ücretli çalışanları [işçi sınıfını] sömürmektedir. Sınıf ilişkilerindeki çelişkili konumlar Wright’a göre üç grupta toplanabilir:

Menajerler ve süpervizörler burjuvazi ve proletarya arasında, doğrudan emek sürecinde görel olarak yüksek düzeyde denetimi elinde bulunduran yarı-özerk çalışanların belirli kategorileri işçi sınıfı ile küçük burjuvazi arasında, küçük işverenler ise burjuvazi ve küçük burjuvazi arasında çelişkili sınıf konumlarına sahiptirler (Wright, 1982, s. 113; Wright, 1980, s. 182).

Wright (1980, s. 182) toplumsal sınıfların çelişkili konumlarını anlamının önemli olduğunu, bunların basitçe “muğlak” konumlar, “ara katman” veya “orta sınıflar” olmadığını ileri sürmektedir. Wright (1982, s. 114) gelişmiş kapitalist toplumlarda çelişkili sınıf konumlarının oluşmasında birbirinden bağımsız üç yapısal değişimin neden olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi işçilerin emek sürecindeki azalan denetimi, ikincisi sermayenin işlevlerindeki farklılaşma, üçüncüsü ise karmaşık hiyerarşik örgütlenmelerin gelişmesidir. Wright çelişkili sınıf konumlarını değerlendirirken, belli açılımlar sağlasa da aslında gelişmiş kapitalist toplumdaki değişen üretim ilişkileri üzerinden Marksist geleneği sürdürmektedir. Tartışmasının sonunda Wright pek çok örnekte çelişkili sınıf konumlarının değerlendirilebileceğini söyleyerek, fast food restoranı sahibi, benzin istasyonu sahibi (*franchise* olarak) birinin küçük burjuvazi veya küçük işveren ve menajerler arasında çelişkili bir sınıf konumunun olabileceğini, bir yandan kendi hesabına çalışan bağımsız üreticilerden biri gibi hissederken, öte yandan da büyük sermaye şirketlerinin memurları gibi de olabileceklerini anımsatır (Wright, 1982, s. 129). Benzer bir biçimde hacimli araştırma projeleri yürüten profesörlerin, araştırma görevlileri, sekreterler çalıştırdıkları zaman da yarı-özerk çalışanlar ile küçük işveren arasında bir yerde çelişkili sınıf konumuna düşebildiklerini vurgulamıştır

(Wright, 1982, s. 129). Wright'a göre (2009, s. 103) Bourdieu gibi sosyal bilimciler ekonomik kıstaslara ilaveten eğitim, kültürel kaynaklar, sosyal bağlantılar ve hatta bireysel motivasyonlar gibi anlaşılması zor birtakım nitelikleri de sınıf analizine dâhil etmişlerdir. Bu anlamda orta sınıf yeterli eğitime ve paraya sahip, belirsiz bir şekilde “ana akım” olarak tanımlanan bir hayat biçimine (belirli tüketim örüntülerini içeren) katılan insanları işaret etmektedir (Wright, 2009, s. 103). Wright'ın sınıf tartışmalarındaki en önemli katkılarından biri olan çelişkili sınıf konumu özellikle orta sınıf içindeki farklı katmanların birbirinden farklılaşmasında önemli anahtar kavramlardan biri olarak düşünülebilir.

Weberyen Perspektiften Orta Sınıf

Max Weber kuşkusuz orta sınıf konusunda Marx'tan daha kapsamlı bir açıklamada bulunabilmiştir. Zira Weber'in yaşadığı dönem, aynı zamanda orta sınıf ya da bugünkü anlamda hizmet sınıfının bürokrasi içinde oluşmaya başladığı döneme denk düşmektedir. Balaban'a göre (2013, s. 15) Weber'in bürokrasi analizi “ayakları yere basan” ilk yeni orta sınıf analizidir. Genel anlamda Weber'e göre (2008, s. 282) “sınıflar”, “sosyal topluluklar” değildir; yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini temsil eder. (1) Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise, (2) bu ögeyi, mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarlar temsil ediyorsa, (3) bu öge, metâ ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil ediliyorsa, “sınıf”tan söz edilebilir” (Weber, 2008, s. 282-283). Weber tarafından (2008, s. 283) sınıf konumu ise kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantılar için sahip oldukları olanaklar olarak tanımlanmaktadır. Sınıf kavramı, Weber'e (2008) göre bu anlamda “aynı sınıf konumunda bulunan insanlar grubu anlamına” gelmektedir (s. 283). Öte yandan sınıf konumları gelir getiren mülkiyetin türüne göre ya da piyasaya arz edilebilecek hizmetlerin türüne göre değişebilir (Weber, 2008, s. 284). Bu bağlamda gelir getiren, tasarruf yapılabilecek mülklerin yanı sıra mülkü olmayan, hizmetini arz edenler bu hizmetleri kullanım biçimleri ile ayrılmaktadırlar. Böylece Weber sınıf kavramının geniş anlamını tanımlar: “Piyasa'daki şansının türü, kişinin yazgısını belirleyen en önemli etmendir. “Sınıf konumu” bu anlamda son kertede “piyasa konumu”dur (Weber, 2008, s. 284). Ayrıca “sınıf çıkarı” Weber'e göre (2008, s. 285) belirsiz bir kavramdır. Çünkü sınıf konumu ve diğer koşullar sabit tutulduğunda bile sınıf çıkarı farklılaşabilmektedir.

Weber toplumsal sınıfları (1978, s. 305) Marx'takine benzer bir biçimde işçi sınıfı, küçük burjuvazi, mülksüz entelijansiya ve uzmanlar (teknikerler, çeşitli biçimlerdeki beyaz-yakalı çalışanlar, memurlar) ve mülkleri ve eğitimleri ile ayrıcalıklı olan sınıflar olmak üzere sıralamıştır. Weber'in sınıf açıklamasında farklı olan unsur statü ve statü gruplarıdır. "Statü toplumu" olarak da adlandırdığı durumda Weber (1978, s. 307), yaşam tarzının, ekonomik açıdan irrasyonel tüketim örüntülerinin, serbest pazarı engelleyen teknelci tasarrufların ve bireyin kazanma gücünü kontrol altında tutanın gelenekler olduğunu ve bunlar tarafından düzenlendiğini ifade etmektedir.

Yeni Orta Sınıf(lar)

Klasik sosyoloji geleneği içindeki sınıf analizlerinde toplumsal sınıflar güç/iktidar yapısı içinde, üretim ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Urry (1996, s. 252-253) yeni orta sınıfa ilişkin tartışmasında dikotomiler üzerinden, üretim araçlarına sahip olan/olmayanlar, değer üretenler/üretmeyenler şeklinde bir ayrıma gidilebileceğini vurgularken pek çok farklılık üzerinde tanımlanabilecek katmanlara ayrılmış yeni orta sınıfın ortak yanlarını ise üretim araçlarına sahip olmamak, çalışmak, işyerinde güçlü ve yüksek statülü konumlara sahip olmak olarak belirtmiştir. Bunun dışında menajerler ve diğerlerini iki şekilde ayırmaktadır: Menajerler işçinin işe alımından ve işle ilgili günlük faaliyetlerin denetiminden sorumludur; işverenle birlikte sermaye birikiminin performansından da sorumludur. Profesyonel çalışanlar (geleneksel profesyoneller ve teknolojik profesyoneller) esasen işe alımlardan, genel anlamda yönetsel denetimden sorumlu değildir; genel anlamda üstyapının sürekliliğini sağlamaktan sorumludurlar (Urry, 1996, s. 253). Ayrıca sınıfsal analizde kullanılan ölçütler değişmiştir. Yoksulluk tartışmalarında da uluslararası karşılaştırma olanağı sağlama açısından kolaylık sağlayan İnsani Gelişme Endeksi² sıkça kullanılan araçlardan biri haline gelmiştir. Therborn'a (2013, s. 98) göre gelir, yaşam beklentisi ve eğitim gibi değerlendirmelerin dâhil edildiği bu endekste belirli ölçülerde toplumlar arasındaki eşitsizliklerin ortaya konduğu bilinmektedir. Çağdaş sınıf tartışmalarında Therborn'un (2013, s. 111) belirttiği üzere sınıfsal mücadelenin "yeni orta sınıf" tarafından mı "plebyen kitleler" tarafından mı gerçekleştirileceği sorusu anlam

² İnsani Gelişme Endeksi, yaşam beklentisi-uzunluğu, okur yazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi-kişi başına düşen gelir ve alım gücü hesabına göre düzenlenmiş bir endekstir.

kazanmaktadır. Therborn ayrıca önümüzdeki dönemde bir sosyoloğun dört sınıf perspektifini ortaya çıkarmasının mümkün olabileceğini ileri sürmektedir: “küreselleşmiş orta sınıf tüketimciliği; orta sınıf politik isyanları; merkezi Doğu Asya olan ve belki toplumsal uzlaşmalara imkân sağlayabilecek endüstriyel sınıf mücadelesi; halk sınıflarının heterojen hareketliliği” (Therborn, 2013, s. 108). Günümüzde küresel orta sınıf alışveriş merkezlerinde tüketim yaparak kendini var etmektedir. Therborn (2013, s. 101) küresel tüketimci orta sınıfın “... dünyanın mülkiyetini elde etmiş, arabalar, evler ve sınırsız çeşitlilikte elektronik eşya alan ve küresel turizm endüstrisini sürdürülebilir kılan sınırsız tüketim rüyası bulun[an]...” bir sınıf olarak resmetmektedir.³ Ancak yeni kapitalizm kültüründe toplumsal sınıflar “farklı yaşam tarzlarına dayalı statü grupları biçimini almaktadır; güç/iktidar ve ayrıcalıktaki sistematik farklılıklarının farkındalığına dayalı sınıf çelişkisi de sonuçta farklı yaşam biçimlerinin sosyal değerine ilişkin algılara dayalı öykünmelere ve rekabet stratejilerine boyun eğme eğilimindedir” (Brubaker, 2007, s. 237). Toplumsal yaşamda Bourdieu’cü anlamda bireyler artık “ekonomik” ve “kültürel sermayeleri” ölçüsünde tüketebildikleri oranda sınıfsal olarak kendilerini konumlandırmaktadırlar. Bir başka ifadeyle bireylerin sahip oldukları toplam ekonomik ve kültürel sermaye hacmi, onların sınıf konumlarına işaret etmektedir (Karadağ, 2009a, s. 193). Bourdieu bilindiği üzere toplumsal sınıflar üzerine ilişki olarak geliştirdiği “sermaye” kavramı ile sınıfların belirleyici unsurlarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ona göre, Fransız toplumu ekseninde toplumsal sınıfların farklı türleri ile birlikte sermaye; *ekonomik* sermaye, *kültürel* sermaye (enformasyonel sermaye) ve birbiriyle yakından ilişkili iki sermaye türü olarak kişilerin bağlantılarına ve grup aidiyetine dayalı *sosyal* sermaye ve farklı sermaye türlerinin meşru olarak algılanıp tanınmalarıyla büründükleri form olan *simgesel* sermaye olarak farklılaşmaktadır (Bourdieu, 2012b, s. 370).

³ Dünya üzerinde küresel tüketimciliğe karşı mikro düzeyde, henüz kiteselleşmemiş toplumsal hareketlerin var olduğunu kaydetmek gerekir. Özellikle gelişmiş ülkelerde tüketim kültürü odaklı yaşam tarzı karşıtlığının bir varyantı olarak çöp konteynırlarından gıda atıklarını toplayıp yeniden yenebilir şekilde tüketmelerine dayanan “*dumpster diving*” (çöp konteynırı dalışı) ya da “free” ve “vegan” sözcüklerinin birleşiminden türetilen “*freeganism*” gibi akımların Avrupa ve Amerika’da görüldüğü bilinmektedir. Bu konuda Victoria C. Moré’un “*Dumpster Dinners: An Ethnographic Study of Freeganism*” (2011), başlıklı makalesine bakılabilir. Ayrıca böylesi bir hareketin varlığından haberdar olmamı sağlayan Jagiellonian Üniversitesi’nden Dr. Marcjanna Nozka’ya teşekkür ederim.

Karadağ'a göre (2009a, s. 195) sınıf analizinde Bourdieu, toplumsal alandaki konumlarla bireylerin eylemleri arasında dolaylı bir nedensellik ilişkisi görür ve habitus kavramı bu noktada önem kazanarak; toplumsal sınıf, sınıf habitusu ile ilişkilendirilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yeni orta sınıfı yeniden tarif etmek gerekmektedir. Yeni orta sınıf tüketim, yaşam tarzı ve kimlik ekseninde yeniden tanımlanmaktadır. Yaşam tarzı sanayi toplumu ile birlikte ortaya çıkan bir statü gruplaşması olarak önem kazanmıştır. Özellikle sanayi sonrası toplumda geçici kimlikler olarak *yaşam tarzı* ve *imaj* (Chaney, 1999) önceki dönemlerin önemli kimlik bileşenleri olan siyasal ve sınıfsal kimliklerin yerini almıştır.

Türkiye’de Orta Sınıf Çalışmaları

Türkiye’de orta sınıfa ilişkin pek fazla ampirik çalışma olmadığı bilinmektedir. Hakan Yılmaz’ın kamuoyu araştırmaları (2007, 2012) bu anlamda istisnai ve önemli veriler sunmaktadır. Az sayıdaki ampirik çalışma arasında son yıllarda Bourdieücü perspektiften, orta sınıfın belli tüketim alışkanlıkları üzerinden, ayırıştırma pratiklerine odaklanan (Karademir, 2009; Arslan, 2011) çalışmalar önemli veriler sunmaktadır. Bu araştırmalardan ilkinde Karademir, Ankara’nın Ayrancı semtinde orta sınıfın farklı katmanlarında, bu sınıfın diğer sınıfsal oluşumlarla kültürel anlamda nasıl sınırlar çizdiğini sorgularken; Arslan’ın Ankara’da yaptığı alan araştırması da orta sınıfın Bourdieücü anlamda mobilya tüketimi ve tercihi üzerinden nasıl ayırıştırdığını anlamaya çalışmaktadır.

Yeni orta sınıf, eski orta sınıfın salt hizmet sektörü içerisinde yer alan bürokratik, sıradan işleri yapan bir sınırlandırmadan çıkarak, iyi okullarda (ortaöğretim ve yükseköğretim dahil olmak üzere) eğitim görmüş, profesyonel, yönetici ve girişimci özellikleri ile öne çıkan bir profil sergilemektedir. Yeni orta sınıf, tüketim ile kendini tanımlamaktadır. Eski orta sınıfa benzer bir şekilde yine kafa emeği ile çalışan ancak teknoloji, teknik kullanımının çok daha öne çıktığı bir kafa emeği ile özellikle büyük kentlerde “akıllı binalar” olarak tanımlanan gösterişli “plaza”larda çalışan, profesyonel meslek alanlarını kapsamaktadır. Köse ve Öncü (2000) özellikle mühendisler üzerinde durdukları çalışmalarında, mühendislerin çelişkili sınıf konumlarına sahip olduklarını ve değişen iş ve çalışma koşullarına bağlı olarak orta sınıfın farklı katmanlarına dâhil edildiklerini vurgulamaktadırlar. Keyder’e göre (2013a) mühendisler, pazarlamacılar,

insan kaynakları uzmanları, çeşitli düzeyde yöneticiler, çeşitli hizmetler üreten reklamcılar, finansçılar, danışmanlar, eskiden serbest meslek olarak tanımlanan doktor, avukat, sanatçı, medya çalışanları ve bunların hepsini eğiten öğretim elemanları yeni orta sınıf meslekleri içinde yer almaktadır. Yeni orta sınıf yalnızca lisans eğitimi ile sınırlı kalmayan, iş yaşamı boyunca dil, teknoloji, akademik formasyon (master-doktora) almaya devam eden bir sınıfı da oluşturmaktadır. Neoliberalizmin küresel rekabet koşullarında, sanayi sonrası toplum özellikleri içinde enformasyon ve bilişim teknolojileri, finans yönetimi, işletmecilik, girişimcilik, yöneticilik, reklam, tasarım, grafik alanlarında, medya ve iletişim sektörlerinde çalışan, “inisiyatif” kullanabilen, “özerk” hareket edebilen, “sorumluluk” alabilen, “nisbi özerklik” içinde olan (Keyder, 2013b), vasıflı ve bu vasıflarını piyasa koşulları tarafından süreklileştirilen eğitim ile sürdürülebilir ve piyasada tutunabilir halde tutmak zorunda olan bir grup olarak tanımlanabilir. Öte yandan Türkiye’de orta sınıfın bir başka özelliği Karademir Hazır tarafından (2013; 2014, s. 236) ortaya konmuştur: “*aynı dili konuşuyor olmak*”. “Aynı dili konuşuyor olmak”, aslında tam da orta sınıfın kendi habitusu içerisinde kapanma halini gösterirken, aynı zamanda seçkin bir eğitim geçmişine, benzer beğenilere ve Avrupai yaşam tarzına sahip olmak gibi birtakım kriterleri imlemektedir (Karademir Hazır, 2014, s. 236).

Yeni ya da eski(?) orta sınıf, üst sınıf kendisini işçi sınıfından çok net bir şekilde ayrı bir pozisyonda tutmaktadır. Çağdaş sınıf tartışmalarında sınıflar arasındaki farklılıkların ekonomik temelden ziyade kültürel temeller üzerine inşa edildiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle de yeni orta sınıf tüketim, yaşam tarzı, beğeni farklılıkları, kültürel tüketim değişkenleri üzerinden farklılaşmaktadır. Dahası sınıflar arasındaki ayrış(tır)ma hali hem mekânsal açıdan, hem tüketim anlamında kendini göstermektedir. Çavdar (2013) da mekânsal ayrışma üzerinden İstanbul Başakşehir örneğinde orta sınıfın deprem korkusu, suç korkusu ve sınıf atlama dinamikleri ile güvenli sitelere kendini kapattığını vurgulamaktadır. Çavdar (2013, s. 161) incelediği yeni orta sınıfın eski orta sınıftan farklı bir biçimde birikimini üretim değil, hizmet sektöründe elde ettiğini ifade eder. Bu nedenle de yeni orta sınıf birikim yapamaz. Tıpkı Ergur’un (2005) vurguladığı gibi bankacılık sektörü içinde kredi kartları ile borçlanma potansiyeli ölçüsünde varlığını sürdürdüğünü, bu yüzden de hem ekonomik hem de toplumsal krizle her an yüz yüze yaşadığını, küresel ekonomik gelişme trendi içinde orta sınıfın genişlemesinin de olası kriz(ler)in

yayılması anlamına geldiğini ileri sürmektedir (Çavdar, 2013, s. 161). Ergur (2012) mekânlarda kapatılma durumunu steril yaşama kavuşma arzusu ile ilişkilendirmektedir. Yeni orta sınıfın en tipik özellikleri kendini yalnızca servet ve mülk bağlamında değil, tüketim kalıpları ve yaşam tarzı (Ayata, 2005, s. 43) ekseninde, marka, stil ve eğitim ile farklılaştırmasıdır. İş yaşantısı, tüketim ve mekân kullanımı bu anlamda rafineleşmiştir. “Yeni kapitalizm kültürü”ne (Sennett, 2009a) ve dönemin tüketim ruhuna uygun bir biçimde yeni orta sınıfın temel belirleyeni “tüketici” kimliği (Karadoğan, 2010, s. 60) ve hayat tarzı olmuştur. Bu bağlamda “tüketim kültürünün yeni kahramanları bir hayat tarzını üzerinde düşünmeksizin gelenek ya da alışkanlık yoluyla benimsemekten ziyade, hayat tarzını bir hayat projesi haline getirir; bir hayat tarzı çerçevesinde bir araya getirdikleri ürünlerin, giysilerin, pratiklerin, tecrübelerin, görünüşlerin ve bedensel özelliklerin tikelliğinde kendi bireyselliklerini ve üslup anlayışlarını teşhir ederler” (Featherstone, 2005, s. 145). Tüketim yeni orta sınıfın o kadar önemli bir bileşeni olmuştur ki, kendi bireyselliklerini, varoluşlarını ve kimliklerini tüketim üzerinden inşa ettikleri yaşam tarzları, kimlikleri ile tanımlamaktadırlar. Yılmaz da (2013, s. 115) tüketimin orta sınıflar için vazgeçilmez hale geldiğini, gündelik yaşamlarını tüketim üzerinden standardize ettiklerini ifade etmektedir. Tüketmek özellikle orta sınıf için “ayrık-sı-korunaklı mekânlarda konut sahibi olmak”, “çocuklara iyi eğitim vermek” gibi değerlerle orta sınıfın aynı zamanda kentsel mekândaki taleplerinin temel dinamiklerine işaret etmektedir (Yılmaz, 2013, s. 116). Üst sınıf ve orta sınıf diğer tüm sınıflardan farklı olarak tüketim kalıplarında öne çıkan/çıkartılan farklılaşma, bireyselleşme söylemlerine karşın benzeşme eğilimi göstermektedir. Eğitim, yaşam tarzı, kültürel sermaye gibi etmenlerle orta sınıfa dâhil toplumsal kesimlerin konut seçimleri, seçtikleri konutun bulunduğu kentsel alan, alışveriş tercihleri, giyim seçimleri, gıda harcamaları, yeme-içme mekânı seçimleri ile farklılaştırmada, bireyselliklerini ortaya koymada etkilidir.

Yeni orta sınıf(lar) üretim sürecinde aldıkları rolden ziyade yaşam biçimleri, gündelik alışkanlıkları ve kültürel faaliyetleri ile toplumsal yaşam içinde birer tüketici olarak var olmaktadır. Bu bağlamda “... neo-liberalizmin medar-ı iftiharını sayılabilecek bir eğitilmiş ve beyaz yakalı çalışanlar topluluğu olarak ortaya çıkan YOS [yeni orta sınıf] mensupları, daha çok eğitim yoluyla edindikleri sınıfsal konumları içinde özellikle kültürel davranışları, kültürle ilişkileri, tüketim biçimleri ve tüketim

alışkanlıklarıyla geleneksel orta sınıftan belirgin olarak farklılaşıyordu” (Karadoğan, 2010, s. 60). Yeni orta sınıf bu özellikleri ile tüketimi basit bir eylem olarak görmemektedir. Dolayısıyla tüketim eyleminin kendisine “tüketilene ve tüketilme biçim ve yollarına atfedilen kültürel anlamlar” (Karadoğan, 2010, s. 61) olarak bakmaktadırlar. Tüketim aynı zamanda onlar için bir gösteriye dönüşmektedir. Debord’a göre (1996, s. 27) gösteri “metânın toplumsal yaşamı *tümüyle işgal etmeyi* başardığı andır”. Orta sınıfın dünyasında tüketim Debord’un gösteri olarak tanımladığı sürece tekabül eder. Orta sınıfın hem toplumsal yaşamını hem de bireysel dünyasını tükettiği ölçüde var eden bir gösteri dünyasına çevirmiştir. Bu bağlamda “yemek yeme eyleminin ve yemeğin anlamlarının aldığı biçim(ler) YOS’un kültürel kimliğinin en önemli göstergelerinden birisidir (Karadoğan, 2010, s. 61). Son zamanlarda yemek yeme edimleri açısından yeni orta sınıf kültürel kimliğini yeme-içme pratikleri ve mekânları ile inşa etmeye başlamıştır.

Yeni orta sınıf günümüz toplumsallığında klasik burjuva sınıftan farklı bir pozisyona sahiptir. Zira burjuva sınıfının “devrimci” karakteri, arkaik toplum yapısından kazanımları ölçüsünde artık ortadan kalkmıştır. Keyder’e göre (2013b, s. 1) burjuvazi istediklerini almış, dönüştürücü potansiyelini çoktan yitirmiştir. Bauman’a göre (2006, s. 11) küreselleşmenin de etkisiyle yeni orta sınıf, yeniden belirlenen toplumsal hiyerarşiye göre daha yoğun bir şekilde “varoluşsal belirsizlik”, “kaygı” ve “korku” içinde yaşamaktadır. Yeni orta sınıfın en ayırt edici özelliklerinden biri gerek siyasal gerekse ekonomik açıdan düzen, istikrar arayışı ve talebidir. Ayata’ya göre (2005, s. 41) bu “orta sınıf zihniyetinin en önemli özelliğidir”. Bu düzen saplantısı diğer sınıflarla olan farklılığı vurgulama arzusu ile yakından ilişkilidir; çünkü böylesine farklar ve ayrımlar ancak düzenin korunduğu, her şeyin sabit kaldığı bir ortamda korunabilir ve sürdürülebilir (Ayata, 2005, s. 41). Ünüvar’a (2010, s. 16) göre “zenginlerle yoksullar arasına adeta bir set gibi çekilmiş, nüfusun daha yoğun bir kesimini temsil ettiği düşünülen orta sınıflara her zaman toplumsal bir aradılığı sağlamak için bir denge rolü” izafe edilmektedir. Siyasal alanı da etkileme gücüne sahiptirler. Zira “onların istikrar arzuları, tutku ve çıkarları, hırs ve statü talepleri siyasal karar mekanizmalarını etkiliyor. 120 ay vadeli daire satın alan insanlar bu istikrarı hakları olarak görüyorlar. Çocuklarını daha ilköğretimden itibaren, satın alınarak kazanılacak “sağlam” bir geleceğe hazırlamaya çalışan ebeveyn istikrar

arayışını meşrulaştırıyor. Yeme, içme, tatil, televizyon, sinema, kitap, gazete, ulaşım, bankacılık, alışveriş merkezi sektörleri vb. orta sınıfların ihtiyaç ve isteklerine göre “üretim” yapıyor” (Ünüvar, 2010, s. 23). Türkiye’deki yeni orta sınıfın ekonomik ayrışma noktalarına ek olarak, siyasal ve kültürel anlamda belirgin özellikleri toplumsal bir aradılığı sağlayan denge rolünün yanı sıra akılcılık, bireysel özerklik, laiklik, hukukun üstünlüğü, çevre duyarlılığı ve dış dünyaya açılma gibi değerler (Ayata, 2005, s. 54) şeklinde sıralanabilir. Yeni orta sınıf salt “zarif ve zevkli tüketim” (Ayata, 2005, s. 54), yaşam tarzı gibi ekonomik ve kültürel gösterge(ler) tarafından kendini tanımlayarak sınırlandırmaz. Yaşam tarzı içerisinde söz konusu siyasal ve kültürel değerler çerçevesinde laik yaşam tarzı kültürel olarak sınıfsal belirleyiciler ve kimlik(ler) olarak sıkı sıkıya sahiplenilmektedir. Hiç şüphesiz Türkiye’de orta sınıf yalnızca seküler bir toplumsal sınıfa karşılık gelmemektedir. Türkiye’nin muhafazakâr bir toplum yapısına sahip olduğu düşünüldüğünde, özellikle son 10 yıllık muhafazakâr Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetiminde zenginleşen, “yükselen” ve niceliksel olarak artan, kentli muhafazakâr bir orta sınıfın ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Muhafazakâr orta sınıfın da kendi yaşam tarzı çerçevesinde, harcama gücüne bağlı olarak tüketim örüntüleri ve mekân kullanımı bakımından kendisini farklılaştırmaya çalıştığı bir ortam oluşmuştur. Gıda ve beslenme, yeme-içme pratikleri bakımından, yeme-içme mekânlarını mikro kamusal alanlar açısından kullanabilen (Kömeçoğlu, 2009), seküler orta sınıftan farklılaşan ve kimi durumlarda da ayrışan bir orta sınıftan söz etmek mümkündür. Referans noktasının İslami hayat tarzı olduğu düşünüldüğünde muhafazakâr orta sınıfın bu anlamda Ramazan ayında gösterişçi tüketim bağlamında lüks, pahalı otellerde iftar yemeklerine katılması, içkisiz yemekli lüks düğün tercihleri, haremlik-selamlık tatil seçimleri gibi birtakım tüketim alışkanlıklarının yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir.

Metodoloji

Eskişehir’de orta sınıfın yeme-içme örüntülerini anlamaya odaklı bu çalışma nitel olarak tasarlanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, Eskişehir’de orta sınıf hanelerden kartopu örneklemeyle 23 yarı-yapılandırılmış mülâkat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler arasında tiyatrocü, avukat ve sanat yönetmeni karı-koca, ilaç mümessili, mimar, iki mühendis, iki bankacı, üç akademisyen, iki doktor, bir avukat, öğretmen

karı-koca, iki eczacı, sigortacı, doktor ve hemşire karı-koca, otel müdürü, diyetisyen, halkla ilişkiler uzmanı ve profesyonel iş deneyimi olan bir ev kadını yer almaktadır. Görüldüğü üzere seküler, çalışan profesyonel orta sınıfa odaklanan, tüketim üzerinden kendisini farklılaştıran bir orta sınıf profiline yeme-içme tüketimleri özelinde durulmaya çalışılmıştır. Bu profile eğilen bu çalışma geleneksel orta sınıf olarak nitelendirilebilecek esnaf ve zanaatkârları araştırma kapsamı dışında bırakmaktadır.

Bulgular

Mülâkat yapılan orta sınıf tüketicilerin aylık hane geliri ortalama 6708.69 TL'dir. Çalışmanın odak noktasını oluşturan orta sınıf için yemek yeme, gerek evde gerekse dışarıda son derece "sıradanlaşmış" bir gündelik pratik haline gelmiştir. Sıradanlaşma geçmişte ailelerin hangi sınıftan olursa olsun tutumluluk, dışarıda yemeğin "gereksiz para harcama" olduğu düşüncesi, dışarıda yemek yeme mekânlarının çok sınırlı sayıda olması, değişen toplum yapısına bağlı olarak farklılaşan çalışma koşulları ve yaşam tarzları, dışarıda yemeyi gerekli ve sıradan bir gündelik rutini haline getirmiştir. Dışarıda yemek (Warde ve Martens, 2003; Bugge ve Lavik, 2010) orta sınıf için yaşam tarzı, kültür, sosyalleşme, boş zaman ve eğlence gibi birtakım unsurlarla ilişkilendirilebilecek bir eyleme dönüşmüştür. Özellikle dışarıda yemek, çalışan orta sınıf için öğle yemekleri sıradanlığın en önemli göstergelerinden biridir. Dışarıda yemek için harcanan miktarın ortalaması ise 815.21 TL şeklindedir. Bu rakam orta sınıfın aylık gıda alışverişi harcaması ile neredeyse eşit düzeyde dışarıda yemek harcaması yaptığını göstermektedir. Ayrıca Eskişehir koşullarında orta sınıfın yemek için ortalama harcayacağı maksimum rakam kişi başı 75-100 TL arasındadır. Lezzet ve kalite kriterleri karşılandığında "sınırsız" diyen tek bir görüşmeci, 300-500 TL'ya kadar verebileceğini ifade eden görüşmeciler olsa da ortalamanın makul sınırlar içinde kaldığı tespit edilmiştir.

Orta Sınıf Neden Dışarıda Yemek Yiyor?

Orta sınıf için dışarıda yemek yemenin birtakım nedenleri bulunmaktadır. Özdemir (2010), yemek yeme amaçlarını kategorileştirirken psikolojik, fizyolojik, ekonomik ve sosyal boyutları ile ele almıştır. Öğle yemekleri daha çok bir zorunluluk seçimi (Bourdieu, 1984) iken, akşam yemekleri

keyfi, özel bir tercihtir. Bu nedenle akşam dışarıda yemek yemenin farklı nedenleri bulunmaktadır. Lale, kendince bu nedenleri toplumsallaşma sürecinde aktarılan genel kültür ekseninde açıklamayı yeğlemiştir:

Bence bu bize küçüklükten gelen bir genel kültür. Toplumca bir şeyler yapmak adına, sosyalleşmek adına bir aktivite... Aslında, baktığımız zaman o yüzden sanırım. Hani hep vardır ya, “hadi çıkalım yemek yiyelim”, “çıkalım bir yerde oturalım” falan. Hani o durum da ondan kaynaklı. Tabi bazen... O gün çok yorgun olduğum için ve herhangi bir şey yapmak, elimi bile atmak istemediğim zamanlarda dışarıda yemeye yöneliyorum. (*Lale, 24 yaşında, kadın, diyetisyen*)

Öte yandan orta sınıfın çalışma dinamiği içinde akşamları evli olsun olmasın, iş günü sonrasında yemek hazırlama sürecinin yoruculuğu da gösterilen nedenler arasında yer almaktadır. Erdal, karı-kocadan müteşekkil çekirdek ailelerinin neden dışarıda yemek yediğini şöyle açıklamıştır:

Öğlen iş dolayısıyla bir an önce yememiz lazım. Hastanede yapılan yemekleri de sevmiyoruz. Akşam için de haftada bir hem alışverişi bir arada yapmış oluyoruz. Alışveriş için çıkmış oluyoruz. Hem de işten, hem şu an iki kişi çalışıyor. *Hanım ve evin erkeği çalıştığı için* haftada bir gün yapamama durumları oluyor. Yemek tutturamama zamanlarımız oluyor. (*Erdal, 35 yaşında, erkek, doktor*)

Karı-koca çalıştıkları halde Erdal’ın sosyalizasyonu, hayata bakışı erkek egemen sınırlar içinde olduğundan evde yemek pişirme nosyonunu toplumsal ve ekonomik yaşam içinde kadının rolü olarak gördüğünden, dışarıda yemek tüketiminin nedenlerinden biri olarak göstermektedir. Benzer bir yaklaşım Mercan’da (*36 yaşında, erkek, doktor*) da bulunmaktadır. Zaten Türkiye’de evde yemek ve yiyecekler % 95 oranında kadınlar tarafından hazırlanmaktadır (TBSA, 2014, s. 110). Mercan çok net bir şekilde yemek yapmadığını, bu ifadesini klasik erkek-egemen bakış açısı içinde erkeğin yaptığı yemeğin iyi olmayacağı, “beceriksizliği” ön kabulüne sığınarak belirtmiştir:

Ben şöyle bir şey, yani ben bekârken asistanlığında da yani hani öyle çok fazla yemekle uğraşmayıp dışarıda yediğim için çok basit şeyler yaptığım için benim yapacağım yemekleri de eşim beğenmeyeceği için genelde

onun yapacağı yemekler yenilir yani. *Beceremediğim* için hani öyle yapamıyoruz... (Mercan, 36 yaşında, erkek, doktor)

Tiyatro oyuncusu olan Gülriz dışarıda yemeyi aslında pek sevmediğini ama mecburiyetten yediğini belirtmiştir. Yalnız yaşamasına karşın oyunu olmadığı günlerde evde tek başına tüm güne yayılabilecek kahvaltıyı tercih edebileceğini ya da tek başına bulgur pilavı gibi basit bir yemek yediğinde daha sağlıklı olduğuna inandığını aktarmıştır.

Aslında ben dışarıda yemek yemeyi o kadar sevmiyorum. Mecburiyetten dışarıda yemek yiyorum. Ama çoğunlukla ben aslında evde kendi kendime yaptığım yanında bir şey yapacak malzemem olmasa bile bulgur pilavını yiyince daha böyle sağlıklı, iyi bir şey yemiş gibi hissediyorum kendimi dışarıda yemekten. (Gülriz, 36 yaşında, kadın, tiyatro oyuncusu)

Kocası şans oyunları bayii işletmecisi, kendisi de avukat olan Işık, öğle yemeklerini zorunluluktan dolayı avukatlık bürosunun çevresinde yediğini, akşam yemeklerinde dışarıda yemek yeme nedenlerini karı-koca olarak birbirlerine zaman ayırma amacıyla, çoğu zaman da eşinin farklı et tatma gerekçesi ile açıklamaktadır:

Değişiklik olsun, öyle birbirimize vakit ayıralım istiyorsun hani biraz değişik bir şey olsun... Çok vaktim de olmuyor yemek yapmaya. Eşim çok, yeni yemek seçicidir ya da boşver dışarıda yemek yiyelim bugün de işte farklı bir et olsun, ki hep et üzerine genelde gittiğimizde... Eşimin o konuda tercihi daha yüksek, bana kalsa ben o kadar çok sıklıkla dışarıda yemek yemem. Eşimin kendi talepleri doğrultusunda yapıyoruz. (Işık, 31 yaşında, kadın, avukat)

Zeynep birlikte yaşadığı 13 yaşındaki oğlu olmasa kahvaltı dışındaki her öğünü dışarıda yiyebileceğini söylemiştir. Dışarıda ne sıklıkta yemek yediği sorusuna karşılık neden dışarıda yemek yediği, mutfak konusundaki tutumu, zorunlulukları ile ilgili ipuçları da vermiştir:

Bana kalsa her gün yiyeceğim. Çünkü ben çok tembel... Mutfak konusunda biraz tembelim herhâlde. Çok da sabırsızım hemen yemek de istiyorum. Böyle değişik şeyleri tatmayı da çok fazla seviyorum. Eğer evde çocuğum olmasaydı çünkü ona tencere yemeği veya sebze yemeği yapmak zorunda

olduğum için yapıyorum. Ben yani sabah kahvaltısını evde yaptıktan sonra, öğlen ve akşamı dışarıda yiyebilirim. Eee ama gene de haftada bir veya iki kere dışarıda yiyorum. (*Zeynep, 47 yaşında, kadın, eczacı*)

Orta Sınıf Kendini “Özel” Hissetmek İstiyor

Orta sınıf tarafından dışarıda yemek yemeğe atfedilen önemin bir göstergesi olarak çoğunlukla et, balık ve farklı lezzetler tercih edilmektedir. Dışarıda yemek dendiğinde, öğle yemeği çoğunlukla iş gereği bir zorunluluk haline geldiği görülmektedir. Öğle yemeği için kebabçılar, sulu yemek yapan lokantalar öncelikli seçimler arasında yer alırken, akşamları ve özel zamanlarda alkollü mekânlar tercih edilmektedir. Eskişehir’de orta sınıfın yeme-içme mekânlarında kendini farklılaştırmak için en çok önem verdiği kriterlerin başında “kendini özel hissetmek”, “servis kalitesi” belki de kusursuzluğu gelmektedir. Orta sınıfın bu farklılaştırma aracı aslında ağırlama endüstrisi bağlamında lokanta işletmecilerinin “misafır” algısı ile paralel bir anlam kazanmaktadır. Herhangi bir mekâna gitmeyi tercih ettiğinde hoş karşılama, adıyla hitap edilme, tavsiye edilen yemeğin iyi çıkması, gülyüz, tanıdıklık, hatırlama gibi birtakım özel hissettirecek yaklaşımlar orta sınıf tüketicinin en çok hoşlandığı uygulamalardan bazıları olarak sayılabilir.

İşletme çok önemli diye düşünüyorum; garsonlar... Ha bak beni o da çok etkiler, yani o mekânın pahalı ucuz olmasından bağımsız bir şey bu. Garsonlar böyle çok lakaytsa kendi başlarına orayı işletiyorlarmış gibilerse orası benim için bitmiştir yani orada kendimi kötü hissediyorum. Bu çok kaliteli bir mekân olsa bile orayı bitiriyor bence... (*İris, kadın, 33 yaşında, akademisyen*)

Öğretim üyesi olan Teoman da kendini hangi durumlarda özel hissettiğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

Beni tanımaya başladıklarında. Ne bileyim yemeğim bittiğinde arkasından bir çay, bir kahve. Biliyorlar ne içtiğimi nasıl içtiğimi sohbetin uzunluğuna göre. Bunları ben söylemeden getiriyorlarsa ya da bazen yemekte bile ‘Hocam bugün şu var, bunu tercih eder misiniz?’ diyorlar, biliyorlar sevdiğimi. Öyle yerde kendimi özel hissederim. Ama hiç bilmediğim yere gittiğimde bana hizmet gösteriyorlarsa sağ olsunlar. Bu kendimi çok çok

özel görmemi sağlamaz açıkçası. Biraz daha özel hissetmek için biraz daha tanıdıklık benim için daha önemli gibi geliyor bana. (*Teoman, erkek, 41 yaşında, öğretim üyesi*).

Eskişehir dışında yaşamış, görelî olarak daha lüks, orta sınıf üstü mekânları tüketmiş bazı görüşmeciler Eskişehir’de kendini “gerçek” anlamda özel hissettiği mekânların olmadığını, kendini Ankara’da çalışırken gittiği *Tirilye Restaurant*’da “kraliçe” gibi özel hissettiğini ifade etmiştir:

Ankara’da vardı. Ankara’da *Tirilye* diye bir balıkçı vardı mesela, çok güzel. Ortam... İşte bak orada kendini, özel hissediyorsun. Ben orayı bildiğim için, Eskişehir’de yok öyle bir yer. O kadar güzel bir restoran, garsonun sana gelişi, duruşu, sunumu, böyle hiç beklemediğin anda sana bir şey getiriyor mesela, tatlı... Diyor ki: “Bak şimdi farklı bir tada geçeceğiz” diyor, “Şunu al, ağzındaki yemeğin eski tatları bitsin, öbür yemeğin tadını alacaksın şimdi” diyor. Buzlu bir şey vermişti mesela, buz ama ağzında onu döndürüyorsun, buz eriyor bitiyor, sonra sana farklı bir şey getiriyor falan. İçkiyi sunuşu, balığı getirişi, ben öyle bir yerde, fiyat da *top* seviyede zaten, onun gibi bir restoran da başka hiçbir yerde görmedim, yemedim. *Tirilye*, bak evet orada kendimi şey gibi, *kraliçe* gibi hissettim. (*Jale, kadın, 37 yaşında, bankacı*)

Orta sınıfın mekân seçiminde kendisini özel hissetmeye çaba gösterdiği anlaşılmıştır. Bu özel hissetme durumu daha çok servis hizmetini gerçekleştiren çalışanların samimi ve yakın iletişimi sayesinde, tüketici olarak kendilerini özel hissetmelerine neden olmaktadır. Böylelikle özel hissetme aracılığıyla bir “farklılaştırma” söz konusudur. Görüşmecilerden biri kendini özel hissetmek için mekâna girdiğinde bahşış verdiğini ifade etmiştir; böylelikle iyi bahşış verdiğinde bazı mekânlarda kendini özel hissettiğini, çalışanların ilgisinin iyi olabildiğini vurgulamıştır (*Mercan, erkek, 36 yaşında, doktor*).

Bahşış veririm. İyi bahşış verirsem hani bazı yerlerde şu an özel hissediyorum. Tabii girdiğimde karşılamalar oluyor yani. [Bu illa bahşışle mi oluyor?] Bana biraz öyle geliyor yani bahşışle gibi geliyor. Biraz da yani ya da ne bileyim bizim hani hastamız olur yani ameliyat ettiğimiz birisi olur vesaire.. Ya tanıdık olursa biraz tabii özel hissettiğimiz durumlar oluyor... Bir kere kapıdan girdiğin andan itibaren senle ilgilenmesi ondan

sonra sürekli olarak ne bileyim ‘bir ihtiyacımız var mı?’ demesinden size hani o gün tavsiye edilen yemeğin gerçekten iyi çıkması, ondan sonra yani genel olarak ilgi, gülyüz ve birşey gösterilmesi yani ‘hocam hoş geldin, buyrun’ falan tarzı yani. Anladın mı? Kendini iyi hissedeceğin şeylerin söylenmesi. (*Mercan, erkek, 36 yaşında, doktor*)

Zeynep kendisini en çok İtalyan Lokantası’nda özel hissettiğini belirtmiştir. Özel hissetme gerekçelerini ise şu şekilde ayrıntılandırmıştır:

İtalyan Lokantası’nda çok özel hissediyorum kendimi evet... İsmimle hitap ediyorlar. Ne istediğimi biliyorlar, ya artık ne seçeceğimi bile biliyorlar yemekte. Gelen misafire... Örneğin, hesabı masaya getirmeyin diyorum ben, sonra ödeyeceğim diyorum. Misafirle çıkıyorum, sonra ben 2-3 gün sonra ya da öğleden sonra gidip ödüyorum. Yani masada bir hesap arbedesi yaşanmasın diye bazen misafirlerim olduğunda... Bunlar insanı özel hissettiren şeyler. (*Zeynep, kadın, 47 yaşında, eczacı*)

Smyrna (kadın, 31 yaşında, sanat yönetmeni) kocası ile birlikte Eskişehir’deki mekânlarda önceliklerinin samimiyet olduğunu vurgulamıştır. Bu samimiyet ölçüsünü de küresel fast food zincirlerindeki müşteri ilişkileri ile kıyaslamıştır:

Benim için Eskişehir’in yapısından dolayı küçüklüğünden dolayı, oranın samimiyeti önemli. Yani müşteri gibi değil de mesela McDonald’s gibi böyle hiçbir müşterinin bir farkı olmadığı herkesin eşit olduğu bir dükkandansa sen geldiğinde senin huyunu bilen bir garsonun olması. Örneğin rakı içiyorsun garson geliyor şu kadar koyuyor. Yani seni tanıyan seni bilen bir işletmenin olması benim için önemli. Biz bunu zaten Eskişehir’de bir çok yerde alıyoruz. Zaten her gittiğimiz yer ‘buyrun, hoş geldiniz’ diyor, isminle hitap ediyor, tanıyor. Bu olmayınca ben bunun eksikliğini hissediyorum mesela; olmayan bir yerde... (*Smyrna, kadın, 31 yaşında, sanat yönetmeni*)

Smyrna ve kocasının gittikleri mekânda farklı toplumsal kesimlerden insanların var olmasından rahatsızlık duymadıklarını söylemiş olmalarına karşın herkesin hizmet açısından eşit addedildiği, “özel hissettirilmediği” zincir mekânlarda rahat etmedikleri ortaya çıkmıştır. “Herkesin eşit olduğu” ifadesi, görüşmecinin çelişkili sınıfsal pozisyonunu (Wright, 1982) açığa

çıkartarak, bazı insanların statülerinden ve ekonomik sermayelerinden dolayı daha “özel” ilgiyi ve hizmeti hak ettiklerini düşündüklerini ortaya koymaktadır. Oysa çoğu görüşmeci tercih ettikleri mekânlarda farklı toplumsal kesimden, sınıftan insanların varlığından, görgü kurallarına asgari düzeyde uydukları ölçüde rahatsız olmayacaklarını bilakis mekânda böylesi farklı kesimden insanların bulunmasının zenginlik olacağını belirtmişlerdir. Ancak yine de orta sınıfın böylesi “hoşgörülü” tutumunun ikiyüzlü olduğu düşünülebilir. Çünkü orta sınıf mekânsal tercihlerinde bulunurken maddi gücünün yardımıyla mekânsal bir ayrışmaya, ayrılaşmaya zaten gitmektedir. Orta sınıf konut alanlarının seçiminde olduğu gibi, aynı zamanda tüketim mekânlarında da, bu mekânlar alışveriş merkezi, yeme-içme mekânları şeklinde özelleştirilebilir, ayrılaşmasını altındaki sınıflara benimsetmektedir. Bu nedenle de orta sınıf farklı toplumsal kesimden insanların kendi tüketim alanlarına erişemeyeceği ön kabulüyle, istisnai durumlarda “öteki”lerin bulunmasından rahatsız olmayacağını belirtmiştir.

Sonuç

Karademir Hazır’ın (2014) orta sınıfın kendi sınırlarını çizerken kullandığı “aynı dili konuşuyor” olmak tarifi son derece yerinde bir tespittir. Bu çalışma açısından “aynı yemeği yiyor olmak”, “aynı mekânı tüketiyor” olmak şeklinde yeniden yorumlanabilir. Orta sınıf kendi içerisinde aynı dili konuşuyor olsa da orta sınıfın kendi içinde farklı katmanlara sahip olması nedeniyle birden fazla dil geliştirdiği de göz ardı edilmemelidir. Zira orta sınıf homojen değil heterojen bir karaktere sahiptir. Orta sınıfın her bir katmanı kendisine ait sosyal ve kültürel kodları, dili ve mekânı inşa etmektedir. Dolayısıyla her katmanın içinde birbirine hitap eden farklı diller orta sınıf içindeki katmanların belirginleşmesine, bir katmanın diğer katmanlardan ayrışmasına neden olmaktadır. Genel anlamda tüketim açısından, özel olarak da gıda ve yemek tüketimi açısından orta sınıfın kendi içerisinde farklılaştırıcı birtakım araçları bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle dışarıda yemek söz konusu olduğunda mekân seçiminin bizatihi kendisi aslında orta sınıf içindeki farklı katmanların sınırlarını çizdiği, kendine içkin bir habitusa dönüşmektedir. Araştırma verilerinde seküler orta sınıfta gizil bir biçimde var olan, bir mekânı tüketirken kendi sınıfının altından olduğu kadar farklı kültürel kodlara sahip muhafazakâr orta sınıf mensuplarının gelmeyeceğinden emin olduğu için “farklı

toplumsal sınıflara, katmanlara” karşı tüketim açısından toleranslıdır. Diğer bir ifadeyle alt sınıflardan insanların orta sınıfın tükettiği mekânları tüketemeyeceğini bilmesi nedeniyle “rahat” hissettiği ortaya çıkmıştır. Yeme-içme mekânlarını tüketirken, seküler orta sınıf örtük bir şekilde sınıfsal hegemonyasını yeniden inşa eder. Böylelikle seküler orta sınıf(lar) dışarıda yemek yerken beslenme (*foodtainment*) anlayışı içerisinde, kendi habitusuna ait belli mekânları sınıfsal ve kültürel olarak yalnızca kendilerinin tüketebileceğinden emin bir şekilde seçimlerini, beğenilerini açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, Z. (2011). *Urban Middle Class, Lifestyle and Taste in Keçiören and Çankaya, Ankara: Distinction Through Home Furniture, Furnishing and Decoration* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayata, S. (2005). Yeni orta sınıf ve uydu kent yaşamı. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Haz.), *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat* içinde (Z. Yelçe, Çev.) (2. Basım) İstanbul: Metis Yayınları.

Balaban, U. (2013). Faburjuvazi ve iktidar: yakın Türkiye tarihinde sınıf ve siyasal İslam. *Praksis*, 32, 91-113.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları* (2. Baskı) (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becker, U. (1989). *Sınıf kuramı: hala eleştirel sosyal bilimsel çözümlemenin eksenini mi?* (N. Yılmaz, Çev.). <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/133-sinif-kurami> adresinden 18 Mart 2012 tarihinde edinilmiştir.

Bourdieu, P. (2010). *Distinction: A Social Critique Of The Judgement Of Taste*. (R. Nice, Çev.) Oxon: Routledge.

Bourdieu, P. (2012b). Sosyal sınıfı yapan nedir? Grupların kuramsal ve pratik varlığı üzerine. G. Çeğin ve E. Göker (Haz.), *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar* içinde (E. Göker, Çev.). Ankara: Notabene Yayınları.

Brubaker, R. (2007). Klasik Teoriyi Yeniden Düşünmek: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojik Yaklaşımı. H. Erbaş (Der.), *Fark/Kimlik Sınıf* içinde (E. Yüce ve Ö. B. Ağtaş, Çev.). Ankara: Eos Yayınları.

Bugge, A. B. ve Lavik, R. (2010, Haziran). Eating Out: Multifaceted Activity on Contemporary Norway. *Food, Culture and Society*, 13(2), s. 215-240.

- Burris, V. (1995). The discovery of the new middle classes. A. J. Vidich (Ed.), *The New Middle Classes: Life-Styles, Status Claims and Political Orientations* içinde. London: Macmillan.
- Çavdar, A. (2013). Orta sınıfın evi. A. Çavdar ve P. Tan (Der.), İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali içinde. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Chaney, D. (1999), *Yaşam Tarzları*, (Çev. İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. (A. Ekmekçi ve O. Taşkent, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*. (D. Özyiğit, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ergur, A. (2005). Kredi kartı kullanımında zaman algılaması ve borçlu yaşam. *Toplum ve Bilim*, (102), 128-141.
- Ergur, A. (2008). Sanayi ve sanayi-sonrası sektör çalışanlarında kimlik stratejisi olarak tüketimin sınıf ölçütlerini görünmezleştirici etkisi. *Toplum ve Bilim*, (112), 7-30.
- Ergur, A. (2012). Hermetik yaşam döngüsünün kuruluşu: sanayi-sonrası yaşam biçimleri, tüketim örüntüleri ve kentle steril temas yordamları. A. Ergur (Ed.), *Aynalı Labirent Küreselleşen Kentte Tüketim* içinde. İletişim, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, (2) [Özel Sayı], 11-67.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (M. Küçük, Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1999). İleri Toplulukların Sınıf Yapısı. (Ö. Baldık, Çev.) İstanbul: Birey.
- Karadağ, M. (2009a). Pierre Bourdieu'nün Sınıf Analizi: Sınıf Pratikleri, Sınıf Habitüsü ve Sembolik Şiddet. D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul (Ed.), *Méthodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* içinde. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Karademir, I. (2009). *Different Facets of New Middle Classness: A Case Study in the City of Ankara* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karademir Hazır, I. (2013). Boundaries of middle-class identities in Turkey. *Sociological Review*, 62(1), 1-23. DOI: 10.1111/1467-954X.12114.
- Karademir Hazır, I. (2014). Bourdieu sonrası yeni eşitsizlik gündemleri: kültürel sınıf analizi, beğeni ve kimlik. *Cogito*, (76), 230-261.
- Karadoğan, R. (2010, Aralık). Kitchen aid ve ekme makinesi: Yeni orta sınıf mutfakta. *Birikim*, (260), 14-24.

Keyder, Ç. (2013a). “Gezi parkı protestoları bağlamında yeni orta sınıflar, neo-liberal dönüşüm ve yoksulluk.” <http://konusakonusa.org/2013/09/05/gezi-parki-protestolari-baglaminda-yeni-orta-siniflar-neo-liberal-donusum-ve-yoksulluk/> adresinden 5 Eylül 2013 tarihinde edinilmiştir.

Keyder, Ç. (2013b) “Yeni orta sınıf.” <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/09/Yeni-Orta-S%C4%B1n%C4%B1f.pdf> adresinden 5 Eylül 2013 tarihinde edinilmiştir.

Kömeçoğlu, U. (2009). Micro spaces, performative repertoires and gender wars among Islamic youth in Istanbul. *Journal of Intercultural Studies*, 30(1), 107-119.

Köse, A. H., Öncü, A. (2000). *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye’de Mühendisler, Mimarlar*. Ankara: TMMOB-Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.

Marx, K. ve Engels, F. (1998). *Komünist Parti Manifestosu*. Ankara: Sol Yayınları.

Mills, C. W. (1995). The new middle class I. A. J. Vidich (Ed.), *The New Middle Classes: Life-Styles, Status Claims and Political Orientations* içinde. London: Macmillan.

Özdemir, B. (2010, Güz). Dışarıda yemek olgusu: kuramsal bir model önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 218-232.

Pinçon, M., Pinçon-Charlot, M. (2012). *Burjuvazinin Sosyolojisi*. (H. Turan Abadan, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.

Poulantzas, N. (1973, Mart-Nisan). On social classes. *New Left Review*, 1(78), 27-54.

Poulantzas, N. (2008). The new petty bourgeoisie. J. Martin (Ed.), *The Poulantzas Reader: Marxism, Law and The State* içinde. London: Verso.

Scase, R. (2000). *Sınıf: Yöneticileri, Mavi ve Beyaz Yakalılar*. (B. Şarer, Çev.) Ankara: Rastlantı Yayınları.

Sennett, R. (2009a). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şimşek, A. (2005). *Yeni Orta Sınıf*. İstanbul: L&M Yayınları.

Therborn, G. (2013). 21. yüzyılda sınıf. (S. Yıldırım, Çev.) *Praksis*, (32), 91-113.

Urry, J. (1996 [1973]). Towards a Structural Theory of Middle Class. J. Scott (Ed.), *Class: Critical Concepts* içinde. London: Routledge.

Ünüvar, K. (2010, Aralık). Siyasetin üzerindeki hayalet: orta sınıflar. *Birikim*, (260), 14-24.

Wacquant, L. J. D. (1992). Making class: the middle class(es) in social theory and social structure. S. G. McNall, R. Levine ve R. Fantasia (Ed.), *Bringing Class Back In* içinde. Boulder: Westview Press.

Warde, A., Martens, L. (2003). *Eating Out: Social Differentiation, Consumption and Pleasure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. (G. Roth ve C. Wittich, Ed.) Berkeley: University of California Press.

Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. H. H. Gerth ve C. W. Mills (Haz.), *From Max Weber: Essays in Sociology* içinde (12. Baskı) (T. Parla, Çev.). İstanbul: Deniz Yayınları.

Wright, E. O. (1980). Class and occupation. *Theory and Society*, 9(1), 177-214.

Wright, E. O. (1982). Class boundaries and contradictory class locations. A. Giddens ve D. Held (Ed.), *Classes, Power, and Conflict: Classical and Contemporary Debates* içinde. Berkeley: University of California Press.

Wright, E. O. (2009). Understanding class: towards an integrated analytical approach. *New Left Review*, 60, 101-116.

Yılmaz, H. (2007). *Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak*, Boğaziçi Üniversitesi ve Açık Toplum Vakfı. http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/HakanYilmaz-2007-TurkiyedeOrtaSinif-Ozet.28470911.pdf adresinden 23 Ekim 2012 tarihinde edinilmiştir.

Yılmaz, H. (2012). *Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak*. Boğaziçi Üniversitesi ve Açık Toplum Vakfı. http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/OSI-2012-Muhafazakarlik-2006-2012-Karsilastirmalar-Sunus-v04.279155522.pdf adresinden 23 Ekim 2012 tarihinde edinilmiştir.

Yılmaz, C. (2013). Orta sınıflar üzerinden düşünmek: İstanbul’da orta sınıfların ajandasına risk yazmak. A. Çavdar ve P. Tan (Der.), İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali içinde. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması [TBSA] 2014. Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu. http://www.sagem.gov.tr/TBSA_Beslenme_Yayini.pdf adresinden 25 Mart 2014 tarihinde edinilmiştir.